

Goedemiddag,

Hierbij stuur ik u een pdf-bestand met een verkenning naar de gevolgen van de vier-seizoenen-openstelling van Recreatieoord Hoek van Holland.

Ter informatie kan ik nog melden dat het stuk ook is opgenomen als bron in 'De toekomstvisie met betrekking tot het Recreatieoord en Camping Hoek van Holland' van de Recreanten Adviesraad en de Gebiedscommissie Hoek van Holland.

Graag zou ik willen dat de verkenning wordt meegenomen als ingekomen stuk in de besluitvorming rondom de verkoop van Recreatieoord Hoek van Holland.

Bedankt.

Met vriendelijk groeten,

De vier-seizoenen-openstelling van Recreatieoord Hoek van Holland

Een verkenning naar de gevolgen

Auteur en foto's: M. Bruijns
30 september 2021

Samenvatting

Recreatieoord Hoek van Holland heeft altijd een wintersluiting gekend. Vanaf het begin van de jaren tachtig loopt deze van 1 maart tot 1 november. Het recreatieoord het gehele jaar openstellen kan negatieve gevolgen met zich meebrengen. Permanente bewoning op vakantieparken in Nederland vormt het grootste bezwaar tegen een opening van vier seizoenen van Recreatieoord Hoek van Holland.

Permanente bewoning

Zo blijkt dat vakantieparken op de Veluwe voor het grootste deel worden bewoond door een bont gezelschap van ouderen, arbeidsmigranten, kwetsbare mensen (bewoners met sociale, psychische en financiële problemen) en spoedzoekers. Het samengaan van permanente bewoners zorgt vaak voor spanningen en conflicten. Het belangrijkste motief om seizoenarbeiders te huisvesten, blijkt voor de meeste vakantieparken het behoud van inkomsten te zijn, vooral in het laagseizoen.

Ingrijpen moeilijk

De problemen op vakantieparken waar zowel permanente bewoners, recreanten als arbeidsmigranten verblijven, zijn vaak niet onder controle te krijgen en vormen zowel operationeel als juridisch een zware belasting voor het gemeentelijke apparaat. In het hele land wordt gewerkt aan oplossingen voor de problematiek. Aan de andere kant wil de Tweede Kamer de mogelijkheden voor permanente bewoning op vakantieparken versoepelen.

Hoek van Holland

Waar diverse gemeentes in het land hun handen vol hebben aan overlast door permanente bewoning op vakantieparken, wil de gemeente Rotterdam het concept van voorseizoen- hoogseizoen - naseizoen in Hoek van Holland juist aanpassen. Het ligt echter niet voor de hand dat de animo van de huidige recreant voor een verblijf in de winter groot is. De vraag kan dan ook gesteld worden welke doorslaggevende argumenten er zijn voor een permanente openstelling. Aan welke behoefte voldoet het of voor welk probleem is het een oplossing?

Sfeer en karakter veranderen

Bij een vier-seizoenen-openstelling kan een nieuwe mix van recreanten en permanente bewoners ontstaan. Dat kan ertoe leiden dat de recreatieve functie onder druk komt te staan en het bijzondere karakter van het recreatieoord verandert. Een weg terug is bijna niet mogelijk. Wel vormen een neerwaartse spiraal en een vier-seizoenen-openstelling een ideale opstap voor het doemscenario van november 2020: de verkoop aan een grote marktpartij.

Terwijl de behoefte of noodzaak onduidelijk is, laat de realiteit op vakantieparken in Nederland zien hoe groot de risico's zijn van permanente bewoning. Het is dan ook de vraag waarom de gemeente Rotterdam het risico van een vier-seizoenen-opening van Recreatieoord Hoek van Holland zou willen nemen. Door de woningnood, de verhoogde druk op het Westland om arbeidsmigranten te huisvesten en de plannen van het kabinet om op vakantieparken te versoepelen, lijkt het eerder noodzaak om het recreatieoord te beschermen dan de poorten permanent open te zetten.

Inhoudsopgave

Samenvatting	2
Inleiding	4
H1 Ingesteld op drie seizoenen	5
H2 Permanente bewoning	8
H3 Arbeidsmigratie	9
H4 Gevolgen voor gemeentes	12
H5 Nawoord en conclusies	15
Noten	18
Bronnen	20

Inleiding

De gemeente Rotterdam heeft de ambitie om Hoek van Holland uit te laten groeien tot een duurzame, attractieve en veelzijdige vier-seizoenen-badplaats. Het ontwikkelgebied betreft de Zeekant, het Zeeplein en het grondgebied tussen de Badweg en Noorderpier, de Zuidwesthoek van Dixhoorn.

Tevens heeft het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Rotterdam besloten Recreatieoord Hoek van Holland te verkopen vanwege de wens om het terrein te moderniseren. Het recreatieoord zou als onderdeel van Hoek van Holland als vier-seizoenen-badplaats moeten meegaan en twaalf maanden per jaar opengesteld moeten worden. De wintersluiting, van november tot maart, zal in dat plan dus worden opgeheven.

Doel van deze verkenning is om een beeld te schetsen van mogelijke gevolgen van een jaarrond-exploitatie. Wat kan geleerd worden van andere vakantieparken¹ in het land? Hoe kan Recreatieoord Hoek van Holland er in de toekomst uitzien bij een permanente opening?

De verkenning is gebaseerd op het raadplegen van bestaande bronnen: onderzoeken en berichten in de media (zie noten- en bronnenlijst). Daarnaast enkele gesprekken met recreanten.

¹ Vanwege de leesbaarheid gebruik ik in de tekst de term 'vakantieparken', waar ook recreatieoord, bungalowparken en campings bedoeld kunnen worden.

1 Ingesteld op drie seizoenen

Vanaf de jaren twintig van de vorige eeuw werden de huisjes op Recreatieoord (destijds Kampeerterrein) Hoek van Holland ieder najaar afgebroken en opgeslagen, om ze vervolgens in het voorjaar weer op te bouwen. Maar vanaf de jaren vijftig van de vorige eeuw kwam er een ommekeer en mochten ze in de winter blijven staan. Gevolg was dat de kwaliteit van de zomerhuisjes toenam. Ook kregen de kampeersers toestemming om een eigen tuintje aan te leggen.

Riolering, waterleiding en aardgas

Vanaf het einde van de jaren vijftig werd het kamperen comfortabeler en raakte het kampeerterrein intensiever bewoond. De huisjes kregen aansluiting op riolering, waterleiding en aardgas. Vanaf 1967 beschikten de eerste kampeersers over een televisie en een eigen douche. Zo konden ze de huisjes vroeger in het seizoen betrekken en ook het naseizoen verlengen. Doordat het comfort van de huisjes toenam, werd het steeds aantrekkelijker om een buitenverblijfje in Hoek van Holland aan te schaffen.

‘Tussen wonen en kamperen’ werd de wijze van recreëren ook wel genoemd. Met de komst van luxere huisjes kreeg het huisjeskamp echter ook te maken met een vervelend bijverschijnsel gedurende de winterperiode: inbraken.

Enquête 1977

Om te onderzoeken of kampeersers het kampeerterrein het hele jaar geopend wilden hebben, hield de gemeentelijke dienst voor Sport en Recreatie in 1977 een enquête. Als het plan zou doorgaan, zouden de extra kosten (fl.200,00) voor de wintermaanden worden doorberekend in het staangeld.

Ook moesten de kampeersers zelf voor een wachtdienst zorgen, anders werden de kosten nóg hoger. Bovenop deze bezwaren werd het een hele opgave om de huisjes, die slechts waren voorzien van enkele beglazing, in de strenge winters met olie- en gaskachels warm te houden. Van de kampeersers stemde dan ook 82 procent tegen het plan.

In 1991 werden de huisjes aangesloten op het elektriciteitsnet. Anno 2021 zijn er bewoners die in hun zomerhuisje/caravan de luxe van centrale verwarming hebben.

Lengte van het kampeerseizoen

Voor de Tweede Wereldoorlog kwam een opening van 1 mei tot 1 oktober voor. Na de Tweede Wereldoorlog werd het kampeerseizoen opgerekt. De opening wijzigde van 15 april in 1 april en vervolgens in 1 maart. De sluiting verschoof van 1 oktober naar 1 november. Vanaf het begin van de jaren tachtig loopt het seizoen van 1 maart tot 1 november.

Recreatieoord anno 2021

Het recreatieoord is tegenwoordig dus ieder jaar vanaf 1 maart geopend. Een klein deel van de bewoners neemt dan al zijn intrek in het huisje of caravan. Afhankelijk van de temperatuur, neemt het aantal recreanten dat zijn accommodatie voor korte of langere periode betreft, toe.

Wanneer de zomervakantie voorbij is, gaan de meeste mensen naar huis, om de weekenden op het recreatieoord terug te keren. Gezinnen zijn vaak niet in de gelegenheid om te blijven, vanwege

schoolgaande kinderen. Dat geldt ook voor het grootste deel van de mensen met een baan of niet-gepensioneerden, afhankelijk van de reisafstand naar het werk. Een ander deel van de recreanten blijft wel op het recreatieoord. In september en oktober is er een geleidelijke terugloop in het aantal bezette huisjes en caravans, die worden voorbereid op de winter (zoals afsluiten water en gas). Op 1 november sluit het terrein.

Een klein aantal recreanten (gelijkmatig verspreid over de verschillende delen van huisjeskamp en camping) heeft echter toestemming om ook in de winter op het recreatieoord te verblijven. Zij vormen (op vrijwillige, onbetaalde basis) het buurtpreventieteam (winterwacht). Hiermee probeert men inbraken zoveel mogelijk te voorkomen. De hekken van het recreatieoord blijven in de winterperiode gesloten (met uitzondering van het buurtpreventieteam en het beheer). Alleen op de lucht- en kijklagen (zes dagen verdeeld over drie weekenden) is het voor recreanten toegestaan om het terrein te betreden. Zo kunnen zij controleren of er schade is ontstaan door bijvoorbeeld lekkage of gebroken raamwerk.

De toegangspoort van het nieuwe kamp sluit van 1 november tot 1 maart.

Seizoensgebonden

De 'seizoensgebonden tijdelijkheid' wordt, in de Cultuurhistorische verkenning van Recreatieoord en camping Hoek van Holland, omschreven als één van de acht aspecten van de immateriële kant van het recreatieoord als erfgoed, dat voor de ziel ervan van belang wordt geacht. Uitzien naar de opening in het voorjaar en de voorjaars schoonmaak worden als voorbeelden van jaarlijks terugkerende rituelen genoemd.¹ Een ander voorbeeld is het feest dat de kampeerverenigingen (m.u.v. de coronaperiode) vaak in september organiseren als afsluiting van het seizoen. Ook de biljartclub en jokerliefhebbers hebben hun eigen seizoensluitingen.

Recreatieoord Hoek van Holland is dus ingesteld op een verblijf van maximaal drie seizoenen, met de nadruk op de zomerperiode. Denk bijvoorbeeld aan de beperkte mate van isolatie en de grootte van de huisjes en caravans.

“De huisjes/caravans zijn gericht op het buitenleven: er kan veel aan bewegen om de zon binnen te laten of juist buiten te sluiten. Bovendien zijn er afdakjes, windschermen, veranda’s, terrassen en pergola’s.”²

Bezwaren tegen vier-seizoenen-openstelling

Het is dan ook de vraag in welke mate recreanten van Recreatieoord Hoek van Holland behoefte hebben aan een opening van vier seizoenen. Bezwaren en bedenkingen daartegen kunnen zijn:

- Door de extra openstelling is de verwachting dat de jaarlijkse kosten (staangeld, beveiliging et cetera) stijgen.
- De verleiding om er een verdienmodel van te maken (opkopen van huisjes/caravans met de bedoeling ze te verhuren).
- Veel huisjes/caravans zijn ongeschikt voor gebruik in de winter (gebrekkige isolatie, verwarming).
- Als de huisjes/caravans permanent toegankelijk zijn, zullen de prijzen van die huisjes/caravans naar verwachting stijgen.
- Een niet-afgesloten toegang tot het park, vroeg invallende duisternis en matige bezettingsgraad van het recreatieoord (weinig sociale controle) kan de kans op inbraken in de toch al inbraakgevoelige huisjes/caravans verhogen.
- De drang om bescheiden zomerhuisjes om te bouwen tot grotere en/of winterbestendige vakantiehuizen. Moeten de extra kosten betaald worden wanneer men geen gebruik maakt van de winteropening?
- Wie investeert duurzaam in zijn huisje/caravan met een jaarcontract?

Om een indruk te krijgen van wat een vier-seizoenen-openstelling van het recreatieoord kan betekenen, is het verstandig om te kijken naar andere vakantieparken. Al snel komt dan de problematiek van permanente bewoning in beeld. Landelijke media berichten regelmatig over het wonen op campings en bungalowparken, waaruit blijkt dat het een wijdverbreid fenomeen is in Nederland.³

2 Permanente bewoning

In ons land verblijven ongeveer 55.000 mensen permanent in een recreatiewoning. Vakantieparken met veel huisjes en stacaravans in particulier bezit blijken relatief veel permanente bewoning aan te trekken.⁴ Bewoners verblijven er om uiteenlopende redenen.

Opbouw bewoners

Om een indruk te krijgen van hoe de bewoners van een gemiddeld vakantiepark zijn verdeeld, biedt het onderzoek 'Wonen in de luwte'⁵ van kennisorganisatie Platform 31 een goede indicatie. Zij onderzocht de bewoning van vakantieparken in elf gemeentes op de Veluwe. Daaruit blijkt dat vakantieparken op de Veluwe voor het grootste deel worden bewoond door een bont gezelschap van ouderen, arbeidsmigranten en kwetsbare mensen:

- **Circa 30 %** van de parkbewoners op de Veluwe bestaat uit ouderen en gepensioneerden.
- **25 – 30 %** bestaat uit arbeidsmigranten (voornamelijk Polen, Bulgaren en Roemenen).
- **20 - 25 %** bestaat uit kwetsbare mensen (bewoners met sociale, psychische en financiële problemen).
- **15 – 20 %** van de parkbewoners wordt aangeduid als spoedzoeker. Denk aan mensen die door een verbouwing of verhuizing tijdelijk andere woonruimte nodig hebben.
- **< 5 %** bestaat uit bewoners die onder de radar van de overheid willen blijven. Als voorbeeld worden drugsdealers, helers, pooiers en prostituees genoemd.
- **5 - 10 %** bestaat uit vrijbuiters: mensen die graag dicht bij de natuur zijn.

Spanningen

Het samengaan van permanente bewoners zorgt vaak voor spanningen en conflicten op vakantieparken, omdat ze er om compleet verschillende redenen verblijven. Daardoor verliest een park snel zijn toeristisch perspectief.⁶ Vaak gaan andere vormen van permanente bewoning vooraf aan de huisvesting van arbeidsmigranten: spoedzoekers, mensen die onder de radar willen blijven of mensen die permanent in hun vakantiehuisje willen wonen.⁷

“Dan zie je mensen die er wonen uit nood. Mensen die schulden hebben en geen regulier huur- of koophuis kunnen betalen, gescheiden mannen die tegen kromme wet- en regelgeving rond ouderschap en hun rechten daaromheen aanlopen, ouderen met een pensioengat, uitgeknepen arbeidsmigranten, uitgeprocedeerde asielzoekers, kruimelcriminelen met een huurverbod en de naar schatting 2 procent kwetsbare Nederlanders voor wie geen zorg georganiseerd kan worden omdat hun problematiek te specifiek is.”⁸

3 Arbeidsmigratie

Nederland is permanent aangewezen op de goedkope en flexibele inzet van arbeidsmigranten in distributiecentra, voedselverwerking en de bouw. De arbeiders komen voornamelijk uit Oost-Europa. Ons land telt ongeveer 400.000 arbeidsmigranten.

Huisvesting

De huisvesting die uitzendbureaus bieden is vaak in de vorm van vakantiewoningen en bungalows op recreatieparken. Ze werken samen met de eigenaar of exploitant van het park. De kosten van de huur van deze tijdelijke woningen wordt bij de migranten ingehouden op het salaris dat ze verdienen. Ook komt het voor dat migranten zelf onderdak zoeken en uitkomen bij een recreatiepark.⁹

Verdienmodel

Veel arbeidsmigranten die in Nederland werken, hebben fatsoenlijk werk en een prettig onderkomen. Er zijn echter ook werkgevers en uitzendbureaus die bewust misbruik maken van de kwetsbare positie van arbeidsmigranten, zoals het bieden van slechte huisvesting tegen een hoge huur.¹⁰ ‘Stel dat ze er met zijn zessen wonen. Dan levert een huisje 2.180 euro op’, aldus Bergman. Dat is een aardig verdienmodel. Andere huurders van het park zijn maandelijks tussen de 850 en 1.150 euro kwijt voor een bungalow.’¹¹

Het verdienmodel bestaat uit een gegarandeerde omzet, lage kosten en is niet weers-afhankelijk. Arbeidsmigranten hebben geen behoefte aan een restaurant, zwembad of animatie. Bovendien is in sommige gevallen sprake van een angstcultuur, mede vanwege de dubbele pet van het uitzendbureau dat zowel werkgever als huisbaas is.¹² Zo kan het leveren van commentaar betekenen dat ze op straat worden gezet. Zonder een Basisregistratie Personen (BRP) blijven arbeidsmigranten afhankelijk van het uitzendbureau of werkgever voor hun huisvesting, zorgverzekering en transport. Deze zaken zijn niet kosteloos.¹³

De leefomstandigheden van arbeidsmigranten zijn soms schrijnend. De vakbond FNV overhandigde de gemeente Oosterhout zelfs een zwartboek over de erbarmelijke huisvesting van arbeidsmigranten op een vakantiepark. De SP diende er Kamervragen over in. Dit werd geschreven over een vakantiepark in Brabant:

*“Het was ontzettend vies, er lagen dode kakkerlakken en er was geen verwarming of warm water. Overal lagen matrassen in de kamers, zonder dekens. En dat in januari. Er hing een flinke walm, want alle gaspitten brandden om het warm te krijgen”.*¹⁴

Het grootste gedeelte van de migranten komt naar Nederland om tijdelijk te werken, geld te verdienen en weer terug te gaan. De periode dat ze op een park verblijven, is maximaal zes maanden per keer, dus een heel korte periode om te integreren, vooral door de taalbarrière.¹⁵ Uitzendbureaus in Nederland verhuizen duizenden mensen van de ene plek naar de andere, van het ene vakantiepark naar het andere leegstaande kantoorgebouw.¹⁶ In de ochtend om 5 uur worden de werkers met duizenden tegelijkertijd opgehaald in busjes.¹⁷

Arbeidsmigranten noodzakelijk voor inkomsten vakantiepark

Het belangrijkste motief om migranten te huisvesten blijkt voor de meeste recreatieparken het behoud van inkomsten te zijn, vooral in het laagseizoen of als er helemaal geen recreanten meer komen.¹⁸

“Je hebt ze gewoon nodig voor de inkomsten. Twaalf weken in de zomer krijg je alles wel vol, maar daarbuiten niet. Er zijn te veel vakantieparken in ons land en er komen er nog altijd bij.”¹⁹

Een deel zorgt voor overlast

Zoals gezegd, veel arbeidsmigranten hebben fatsoenlijk werk en goede huisvesting. Uit verschillende onderzoeken komt echter ook naar voren dat een ander deel van de arbeidsmigranten door ondermaatse huisvesting soms voor irritatie en overlast zorgt. Zoals:

- Op allerlei momenten van de dag of nacht thuiskomen van hun werk.
- Drugsgebruik en openbare dronkenschap.
- Uitschelden en bedreigen van toeristen.

“Bram maakt vanaf 2009 mee dat op Reewold zo’n dertig huisjes aan arbeidsmigranten verhuurd worden. Niet dat die allemaal een probleem zijn, hoor. Maar ze drinken veel, spelen ’s zomers luid muziek, zetten hun bankstellen in de tuin en lopen in hun blote bast rond. Er zijn zelfs Polen die bij mensen in hun tuin staan te zeiken als ze flink gedronken hebben. Niet een plek waar je als recreant tussen wil zitten.”²⁰

Op chaletpark de Naaldhof in Oss werd de overlast met name veroorzaakt door migranten die er kort verbleven. De duur van het verblijf zorgde ervoor dat de migranten niet de kans hadden om zich te mengen met buurtbewoners en om zich aan te passen aan een buurt. Hierdoor kwam dezelfde soort overlast steeds terug zodra er nieuwe arbeidsmigranten kwamen te wonen. ‘Een vrouw vertelde: “Er komen vijf Polen en dan nodig ik ze uit op de koffie. Daardoor draaien ze ’s avonds geen muziek meer, ze weten wanneer ze het vuilnis buiten moeten zetten; ze houden voortaan rekening met de buurt. Als ik dat voor elkaar heb, worden ze door het uitzendbureau vervangen door vijf nieuwen en dan kan ik weer van voren af aan beginnen.”²¹

Het nomadenbestaan en de onzekere huisvesting van arbeidsmigranten verhogen de kans op geweld en psychische problemen. De irritaties kunnen wel eens escaleren tot een conflict of erger, zoals een steekincident in Sevenum.²² In gesprek gaan is lastig, omdat ze geen Nederlands spreken en geen binding met de omgeving hebben. Op sommige locaties is de sfeer dreigend, moet ingehuurd bewaking voor de rust zorgen en is er herhalend politiebezoek.

Eén doelgroep

Naast een mix van bewoners op een vakantiepark zijn er vakantieparken waar een specifieke groep bewoners de boventoon voert. Zo hield de gemeente Beuningen een controle bij een vakantiepark in haar gemeente. Daaruit bleek dat er veel arbeidsmigranten illegaal op het park verbleven. Van de 450 mensen die werden gecontroleerd, was bijna 90 procent arbeidsmigrant.²³ Spanningen tussen verschillende groepen bewoners kan uiteindelijk ook leiden tot het maken van een bewuste, ingrijpende keuze voor een bepaalde doelgroep. Dat gebeurde bijvoorbeeld op chaletpark de Naaldhof in Oss. Daar besloot men om het recreatiepark volledig te benutten als huisvesting voor

migranten.²⁴

Westland

In de (voor Recreatieoord Hoek van Holland) aangrenzende gemeente Westland is arbeidsmigratie vooral in de glastuinbouwsector een bestaansvoorwaarde geworden. Dagelijks werken er 12.000 arbeidsmigranten in het Westland (dit aantal is seizoenafhankelijk). Het aantal arbeidsmigranten dat er (meest tijdelijke) huisvesting vindt, ligt echter een stuk lager, namelijk rond 4.500 personen. Er is dus een groot verschil tussen het aantal werkzame arbeidsmigranten en de beschikbare overnachtingsruimte binnen de gemeente. Voor de huisvesting van arbeidsmigranten binnen het Westland wordt gebruik gemaakt van verschillende huisvestingsvormen, zoals hotels, bedrijfswoningen op agrarische percelen en kamerverhuur.²⁵ Het grootste deel woont echter in Den Haag, Vlaardingen en Schiedam.²⁶

Druk op Westland neemt toe

Hoewel bewoners van het Westland fel tegen de opvang van arbeidsmigranten in de regio zijn, neemt de druk op de gemeente Westland toe, om te zorgen voor huisvesting. De druk wordt mede opgevoerd door het Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten (onder leiding van voormalig van voormalig SP-fractievoorzitter Emiel Roemer), dat gericht is op het structureel verbeteren van de omstandigheden van arbeidsmigranten. Op korte termijn moeten er dus meer slaapplekken komen. Maar zelfs als eerder gemaakte doelen over het realiseren van 2000 extra slaapplekken²⁷ in het Westland worden behaald, blijft de vraag naar woningen voor arbeidsmigranten onverminderd hoog.

Kassencomplex in het Westland.

4 Gevolgen voor gemeentes

De overheid heeft een belangrijke rol in het waarborgen van veiligheid en leefbaarheid rondom vakantieparken. Het is de taak van gemeentes om kaders te scheppen die goede ontwikkelingen stimuleren en ongewenste situaties tegengaan.²⁸ Verschillende gemeentes stellen dat permanente bewoning van recreatiewoningen in strijd is met het bestemmingsplan en willen de verhuur aan migranten op vakantieparken beëindigen. Wat doet de gemeente aan illegale bewoning en overlast en wat brengt het aan taken met zich mee voor de gemeentes?

Niet in woonkernen, maar op campings

De gemeentes op bijvoorbeeld Voorne-Putten zijn er veel aan gelegen dat er geen overlast is van arbeidsmigranten. Zij zijn dan ook blij als ze niet in de woonkernen zitten, maar op de vaak afgelegen parken of campings. De gemeentes houden er vooral toezicht op, zodat het op de recreatieterreinen geen rommeltje wordt.²⁹

Handhavers

In geval van permanente bewoning op vakantieparken gaan gemeentes in principe tot handhaving over. Dat betekent dat handhavers parken betreden en controleren of mensen illegaal op het park verblijven. Journalistiek platform De correspondent beschrijft hoe opsporingsambtenaren (boa's) op de parken te werk gaan: 'Die kijken ook of er bloemen in de vensterbank staan, of er vers fruit op tafel staat, of de tuin wordt bijgehouden. Ze volgen vermoedelijke bewoners 's ochtends om te zien of ze naar hun werk rijden, of ze controleren het gas-, licht- en waterverbruik.'³⁰

Ook controleren handhavers de werkvergunningen van arbeidsmigranten (het is voor de gemeente te ingewikkeld om van elke arbeider bij te houden hoe lang hij op het chaletpark verblijft en of hij zich dan wel uitschrijft).³¹ Als kan worden bewezen dat zij permanent in een recreatiewoning verblijven, kan dat leiden tot uitzetting, al dan niet onder dreiging van een flinke geldboete. Die kan al snel oplopen tot tienduizenden euro's. Het is dan ook niet verwonderlijk dat zodra bewoners een controleur signaleren, ze elkaar via Whatsapp alarmeren, onderduiken in hun woning en de gordijnen sluiten.

Maar zelfs wanneer de gemeente een bewoner betrapt op illegaal gebruik van zijn vakantiewoning, kan deze nog jaren procederen voor hij echt zijn huis uit moet.³² Beleidsmedewerkers zoals die van de gemeente Putten zitten dan ook met regelmaat in de rechtbank, omdat bewoners weigeren te vertrekken.³³

Spanningen met eigenaren van vakantieparken

Handhaving door gemeentes kan spanningen veroorzaken met eigenaren van vakantieparken omdat zij daardoor inkomsten kunnen verliezen. Ook kan het zijn dat de eigenaar door het mislopen van inkomsten geen geld meer heeft om zijn park een upgrade te geven. Dit maakt het voor een recreatieondernemer steeds lastiger om terug te keren naar volledig recreatief gebruik. Dit staat ook binnen de gemeente op gespannen voet: handhaving aan de ene kant en het stimuleren van recreatie en toerisme binnen de gemeente.³⁴

Soms moet een gemeente zelfs overgaan tot een truc om arbeidsmigranten van vakantieparken te weren, zoals de gemeente Dronten. De regels moesten worden aangepast en alle niet-recreatieve bewoning werd verboden. Dat gebeurde via een paraplubestemmingsplan.³⁵

Het bestrijden van permanente bewoning en huisvesting van arbeidsmigranten op campings en vakantieparken kan ook leiden tot procedures en dwangsommen. Die kunnen oplopen van enkele tienduizenden euro's tot tonnen. Eigenaren van vakantieparken menen dat de begrippen wonen en recreëren voor meerdere uitleg vatbaar zijn.

Gemeente koopt vakantiepark om permanente bewoning te voorkomen

Bovenstaande voorbeelden geven een idee hoe lastig het is om permanente bewoning op vakantieparken aan te pakken. Maar het volgende voorbeeld illustreert dit misschien wel het sterkst. De gemeente Nunspeet pakte het namelijk als volgt aan. Zij nam in 2020 de beslissing om vakantiepark Landrust in Hulshorst te kopen om permanente bewoning, de huisvesting van arbeidsmigranten en onwenselijke activiteiten op het terrein te voorkomen, zo meldt de regionale krant De Stentor. Voor een nieuwe eigenaar kan dat een manier zijn om snel geld te verdienen, zo vreesde het Nunspeetse college van B en W.³⁶

Ingrijpen moeilijk

De aanpak van vakantieparken waar zowel permanente bewoners, recreanten als arbeidsmigranten verblijven, is voor gemeenten dus lastig.³⁷ De opgaven op en rond vakantieparken zijn vaak meervoudig en niet met simpele ingrepen op te lossen.³⁸ De problemen zijn vaak overweldigend en vormen zowel operationeel als juridisch een zware belasting voor het gemeentelijke apparaat. Niet alleen de aard en ernst van de overtreding, maar ook de schaal en het aantal van die overtredingen roept vaak het gevoel op bij gemeentejuristen dat het onbegonnen werk is om de zaak op te pakken. 'Waar moet ik in hemelsnaam beginnen?'³⁹ Voor lokale overheden op de Veluwe blijkt uit onderzoek zelfs dat het onmogelijk is om het fenomeen onder controle te krijgen.⁴⁰ De gemeente Oisterwijk beschrijft de problematiek als volgt:

*"Door de dreigende leegstand van vakantiehuizen en de woningnood, is het gevolg dat deze mensen op een recreatiepark gaan wonen. Wanneer een park deze weg is ingeslagen, is de omgekeerde route bijna onbegaanbaar geworden. Toeristen komen niet meer terug, de kwaliteit wordt minder wat uiteindelijk tot verpaupering van deze terreinen kan leiden."*⁴¹

Merlijn Pietersma, strategie-adviseur van ZKA Leisure Consultants (een leidend adviesbureau in de vrijetijdseconomie in Nederland én Vlaanderen) geeft zijn visie op dit probleem:

*"In onze adviespraktijk zien we dat de toeristisch-recreatieve aantrekkingskracht van parken jaar na jaar verslechtert als er ook permanent gewoond wordt (of als er andere vormen van huisvesting plaatsvinden). Dat betekent het begin van het einde voor een recreatiepark."*⁴²

De thematiek van recreatieparken wordt in Nederland doorgaans beschouwd als een zogenoemd wicked problem: een probleem dat zich moeilijk laat definiëren en waarvoor geen éénduidige oplossing bestaat. Er spelen namelijk veel belangen wanneer het aankomt op het gebied van recreatieparken, die zich uitstrekken over verschillende beleidsterreinen. Denk hierbij aan openbare orde & veiligheid, huisvesting, ruimtelijke ordening, sociale problematiek, (bevuiling van) het bevolkingsregister, economische zaken en toerisme & recreatie.⁴³

Gezamenlijke aanpak

Op de Veluwe werken elf gemeenten, de provincie en andere partijen samen om de vele vraagstukken aan te pakken die spelen op bijna 500 parken in de streek. Dat gebeurt in het programma Vitale Vakantieparken. Voor niet-vitale vakantieparken, parken waarvoor een duurzame exploitatie niet haalbaar is, wordt een nieuwe bestemming gezocht.⁴⁴ De meewerkende gemeentes krijgen tevens ondersteuning vanuit het Ariadne-project in het voorkomen en bestrijden van ondermijnende criminaliteit op en rondom vakantieparken.⁴⁵ Een van de gemeentes, de gemeente Putten, bestrijdt permanente bewoning al vanaf 2003. Daarbij werkt ze intensief samen met de Nationale Politie, Belastingdienst, Sociale Verzekeringsbank, Veiligheidsregio Noord- en Oost-Gelderland, het UWV en de Inspectie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.⁴⁶

Uit onderzoek door actualiteitenprogramma Nieuwsuur blijkt dat veel gemeentes op nationaal niveau de problematiek inmiddels erkennen. Dat heeft ertoe geleid dat het Rijk de 'Actie-agenda vakantieparken 2021-2022' heeft opgesteld. De acties in deze agenda helpen om de aanpak van vakantieparken zoveel mogelijk te verankeren in het reguliere beleid van gemeenten, provincies, maatschappelijke partners en het Rijk.⁴⁷

Versoepeling regels permanente bewoning

In het hele land wordt dus gewerkt aan oplossingen voor de problematiek van permanente bewoning op vakantieparken. Aan de andere kant wil de Tweede Kamer de mogelijkheden voor permanente bewoning op die parken juist versoepelen. In een bericht van de Rijksoverheid op 9 september 2021 valt te lezen dat gemeenten vanaf die datum een afwegingskader kunnen gebruiken als ze erover denken om wonen toe te staan in recreatiewoningen.⁴⁸

De Vereniging van Nederlandse Gemeentes (VNG) gaf al eerder aan tegen de versoepeling te zijn. Zij vindt het principieel onwenselijk dat toeristische woningen een permanente woonfunctie krijgen. De nieuwe regeling vergroot de uitvoeringslasten voor gemeentes, die voor ellenlange procedures vrezen.⁴⁹ Ook brancheorganisatie Hiswa-Recron is niet positief. Volgens haar gaat permanente bewoning van recreatieparken de woningnood nauwelijks verlichten. 'Het levert meer problemen op dan het oplost.' Zo lijkt de maatschappelijke problematiek van woningnood te worden afgewenteld op de recreatiesector.⁵⁰ Volgens Jarin van der Zande, manager Public Affairs en Beleid bij Hiswa-Recron, is waakzaamheid geboden:

*"En dan zit behalve de gemeente ook de eigenaar van een recreatiepark met de gebakken peren. 'Die is straks helemaal geen partij meer, maar wordt wel geconfronteerd met een eigenaar van een woning of chalet, vaak huurder van de grond, die er legaal permanent mag wonen. Bovendien is de situatie ook nog overdraagbaar, waardoor de prijs van het vastgoed zomaar kan verdubbelen. Dat werkt zeer disruptief in de markt. De prijs voor zo'n woning kan dan omhoog schieten, maar de waarde van het park als geheel gaat omlaag. Dat is niet gunstig voor investeringen in onderhoud en leefbaarheid van zo'n park.'"*⁵¹

5 Nawoord en conclusies

Waar diverse gemeentes in het land hun handen vol hebben aan het revitaliseren van verloederde vakantieparken door permanente bewoning en overlast van arbeidsmigranten aan te pakken, wil de gemeente Rotterdam juist het concept van voorseizoen- hoogseizoen - naseizoen aanpassen. Niet door, zoals in de 98-jarige geschiedenis eerder is gebeurd, het zomerseizoen uit te rekken, maar ingrijpender door er een extra seizoen aan toe te voegen en het park permanent open te stellen.

Rustzoekers

Is het beeld van de twee tevreden gepensioneerden, die gedurende de winter in hun huisje/caravan in Hoek van Holland verblijven, net zoals ze het in het zomerseizoen ook doen, realistisch? Het gezin dat in de winter in de weekenden naar Hoek van Holland gaat om in het eigen huisje/caravan te vertoeven? Rustzoekers die ook in januari of februari op het recreatieoord willen zijn? Die zijn er ongetwijfeld. En wanneer recreanten langer op het recreatieoord zijn, is dat ook gunstig voor de ondernemers in Hoek van Holland.

Anderzijds maak je van de Prins Hendrikstraat geen Lijnbaan door het recreatieoord vier seizoenen open te stellen. Want gezien het kleine aantal mensen dat bijvoorbeeld in oktober en maart op het recreatieoord verblijft, ligt het niet voor de hand dat de animo van de huidige recreant voor een verblijf in de winter groot is.

Behoeftte of probleem

De vraag kan dan ook gesteld worden welke doorslaggevende argumenten er zijn voor een permanente openstelling. Aan welke of wiens behoefte voldoet het precies? Voor welk probleem is het een oplossing? Deze zaken lijken onduidelijk.

Van een niet-vitaal vakantiepark is bij Recreatieoord Hoek van Holland geen sprake. Integendeel, het recreatieoord is een geliefd vakantiepark dat wordt genoemd als het oudste vakantiepark van Nederland, immaterieel erfgoed en Echt Rotterdams erfgoed. Het is opgenomen in de Canons van Zuid-Holland en een miniatuurversie van het park verschijnt binnenkort in Miniworld Rotterdam.

Bovendien stellen onderzoekers dat het recreatieoord van architectuurhistorisch en stedenbouwkundig belang is, een plek waar de oorspronkelijke ziel en sociale cultuur nog rondwaart. Zij adviseren het recreatieoord in de geest van het UNESCO-verdrag, als immaterieel erfgoed op te nemen in de Omgevingsvisie en het Omgevingsplan.⁵²

Sfeer en karakter veranderen

Bij een vier-seizoenen-openstelling valt te verwachten dat het nieuwe bewoners aantrekt, die voorheen geen binding hadden met het recreatieoord en die er het gehele jaar willen verblijven. Hierdoor kan uiteindelijk een nieuwe mix van recreanten en permanente bewoners ontstaan. Wanneer Recreatieoord Hoek van Holland de weg inslaat waarin permanente bewoning haar intrede doet, bestaat de kans dat het scenario dat zich heeft afgespeeld op andere vakantieparken in het land, zich in Hoek van Holland herhaalt. Dat kan leiden tot een neerwaartse spiraal waarin:

- De recreatieve functie onder druk komt te staan.
- Sfeer en buurtgevoel afnemen.
- Het bijzondere karakter verandert.
- Een toenemend aantal recreanten haar huisje/caravan verkoopt.
- Wellicht verpaupering ontstaat en het recreatieoord uiteindelijk afglijdt tot een niet-vitaal vakantiepark.

Omgekeerde route of verkoop

Wanneer een neerwaartse spiraal is ingezet, kan vervolgens met veel inzet, tijd en investeringen worden getracht een omgekeerde route in te zetten, om het recreatieoord in positieve zin om te vormen tot waar het voor bedoeld is: zorgeloos vakantie vieren ... Precies zoals het anno 2021 al 98 jaar op Recreatieoord Hoek van Holland gebeurt.

Maar gezien het feit dat een omgekeerde route lastig is, kan het doemscenario dat speelt vanaf november 2020, ook weer in beeld komen. Dat betekent de verkoop aan een grote marktpartij. Een neerwaartse spiraal en een vier-seizoenen-openstelling lijken immers de perfecte springschans voor een vakantiepark-keten:

- Die moderniseren/revitaliseren en herstellen van de recreatieve functie van een vakantiepark gelijk stelt aan ontruiming van het terrein.
- Die vervolgens een geheel nieuw park ontwikkelt.

Het recreatieoord in de winter.

if it ain't broken, don't fix it
(advies van een recreant over de toekomstplannen)

Tot slot

Is het verstandig is om mee te gaan in de plannen van Hoek van Holland als vier-seizoenen-badplaats en Recreatieoord Hoek van Holland dus permanent open te stellen? Het heeft iets weg van spelen met vuur. Deze verkenning wijst op die risico's en heeft daarmee een waarschuwend karakter.

Het is aan te bevelen om de gevolgen, risico's en alternatieven voor Recreatieoord Hoek van Holland verder te onderzoeken, voordat een beslissing wordt genomen over een permanente openstelling. Een alternatief kan zijn te bekijken of een beperkte openstelling in de winter goed uitpakt. Dat kan bijvoorbeeld door het recreatieoord tijdens een aantal weekenden in de winter open te stellen. Een andere mogelijkheid is de wintersluiting als geheel te verkorten.

Op basis van deze verkenning lijkt het (door de woningnood, de verhoogde druk op het Westland om arbeidsmigranten te huisvesten en de plannen van het kabinet om permanente bewoning op vakantieparken te versoepelen) in ieder geval:

- Dat de wintersluiting als een soort veiligheidsmarge fungeert.
- Dat het eerder noodzaak is om het recreatieoord te beschermen dan de poorten permanent open te zetten.

Terwijl de behoefte of noodzaak onduidelijk is, laat de realiteit op vakantieparken in Nederland zien hoe groot de risico's zijn van permanente bewoning. Het is dan ook de vraag waarom de gemeente Rotterdam het risico van een vier-seizoenen-opening van Recreatieoord Hoek van Holland zou willen nemen.

Noten

-
- ¹ Cultuurhistorische verkenning (quickscan), Recreatieoord en camping Hoek van Holland. Nijmegen, 13 april 2021, L. van Meijel, E. Bet.
- ² Cultuurhistorische verkenning (quickscan), Recreatieoord en camping Hoek van Holland. Nijmegen, 13 april 2021, L. van Meijel, E. Bet.
- ³ Wonen in de luwte. Een verkennend onderzoek naar bewoning van vakantieparken op de Veluwe. Platform 31. Den Haag, september 2018, T. Lupi, J. van der Velden, M. Ooms en D. Louwerse.
- ⁴ Wonen in de luwte. Een verkennend onderzoek naar bewoning van vakantieparken op de Veluwe. Platform 31. Den Haag, september 2018, T. Lupi, J. van der Velden, M. Ooms en D. Louwerse.
- ⁵ Wonen in de luwte. Een verkennend onderzoek naar bewoning van vakantieparken op de Veluwe. Platform 31. Den Haag, september 2018, T. Lupi, J. van der Velden, M. Ooms en D. Louwerse.
- ⁶ Arbeidsmigranten en recreatieparken, een geschikte combinatie? Nijmegen, 9 augustus 2019, L. Bijl.
- ⁷ Arbeidsmigranten en recreatieparken, een geschikte combinatie? Nijmegen, 9 augustus 2019, L. Bijl.
- ⁸ <https://decorrespondent.nl/9143/waar-onze-zoektocht-rond-vakantieparken-ons-tot-nu-toe-bracht/374936144-45561721>
- ⁹ Arbeidsmigranten en recreatieparken, een geschikte combinatie? Nijmegen, 9 augustus 2019, L. Bijl.
- ¹⁰ Geen tweederangsburgers. Aanbevelingen om misstanden bij arbeidsmigranten in Nederland tegen te gaan. Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten. 30 oktober 2020.
- ¹¹ Arbeidsmigranten en recreatieparken, een geschikte combinatie? Nijmegen, 9 augustus 2019, L. Bijl.
- ¹² <https://www.openkamer.org/kamervraag/2020Z17698/>
- ¹³ <https://www.groene.nl/artikel/opgepropt-in-het-vakantiepark>
- ¹⁴ <https://www.omroepbrabant.nl/nieuws/3359986/roemeense-arbeidsmigranten-uit-vervuild-vakantiehuisje-in-bakel-gegaan>
- ¹⁵ Arbeidsmigranten en recreatieparken, een geschikte combinatie? Nijmegen, 9 augustus 2019, L. Bijl.
- ¹⁶ <https://www.groene.nl/artikel/opgepropt-in-het-vakantiepark>
- ¹⁷ <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2351540-migranten-in-westland-wonen-in-tenten-en-hutjes-door-gebrek-aan-huisvesting>
- ¹⁸ Arbeidsmigranten en recreatieparken, een geschikte combinatie? Nijmegen, 9 augustus 2019, L. Bijl.
- ¹⁹ <https://www.ad.nl/voorne-putten/toeristen-hebben-flink-wat-te-stellen-met-arbeidsmigranten~aaf9f301/>
- ²⁰ <https://decorrespondent.nl/9719/het-vakantiepark-van-crime-scene-naar-de-oplossing-voor-woningnood/772203707-dbfaf426>
- ²¹ Arbeidsmigranten en recreatieparken, een geschikte combinatie? Nijmegen, 9 augustus 2019, L. Bijl.
- ²² <https://www.groene.nl/artikel/opgepropt-in-het-vakantiepark>
- ²³ Arbeidsmigranten en recreatieparken, een geschikte combinatie? Nijmegen, 9 augustus 2019, L. Bijl.
- ²⁴ Arbeidsmigranten en recreatieparken, een geschikte combinatie? Nijmegen, 9 augustus 2019, L. Bijl.
- ²⁵ Woonvisie Westland 2020 – 2030. Gemeente Westland, juni 2020
- ²⁶ <https://www.omroepwest.nl/nieuws/4080829/gemeenten-zijn-het-zat-westland-ga-je-eigen-arbeidsmigranten-huisvesten>
- ²⁷ <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2351540-migranten-in-westland-wonen-in-tenten-en-hutjes-door-gebrek-aan-huisvesting>
- ²⁸ Meer grip op vakantieparken. Handreiking voor gemeenten. Platform 31. Januari 2019, T. Lupi.
- ²⁹ <https://www.ad.nl/voorne-putten/toeristen-hebben-flink-wat-te-stellen-met-arbeidsmigranten~aaf9f301/>
- ³⁰ <https://decorrespondent.nl/9719/het-vakantiepark-van-crime-scene-naar-de-oplossing-voor-woningnood/772203707-dbfaf426>
- ³¹ Arbeidsmigranten en recreatieparken, een geschikte combinatie? Nijmegen, 9 augustus 2019, L. Bijl.
- ³² <https://decorrespondent.nl/9719/het-vakantiepark-van-crime-scene-naar-de-oplossing-voor-woningnood/772203707-dbfaf426>
- ³³ <https://www.vitalevakantieparken.nl/Nieuws+Viva/1290045.aspx>
- ³⁴ Eindrapport Project Duurzaam Veilig Recreëren, 2020, Gemeente Oisterwijk, Iersel, B. van.

-
- ³⁵ <https://www.dedrontenaar.nl/nieuws/gemeente/233036/gemeente-dronten-bedenkt-truc-om-polen-te-weren-van-vakantiepar>
- ³⁶ <https://www.destentor.nl/nunspeet/nunspeet-koopt-vakantiepark-om-permanente-bewoning-de-pas-af-te-snijden~a5aa1cef/>
- ³⁷ Arbeidsmigranten en recreatieparken, een geschikte combinatie? Nijmegen, 9 augustus 2019, L. Bijl.
- ³⁸ Meer grip op vakantieparken. Handreiking voor gemeenten. Platform 31. Januari 2019, T. Lupi.
- ³⁹ Juridische Handreiking Handhaving vakantieparken voor gemeentjuristen. Mr.dr. B.J.P.G. Roozendaal, Mr.dr. T.N. Sanders. In opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Den Haag, december 2019.
- ⁴⁰ Wonen in de luwte. Een verkennend onderzoek naar bewoning van vakantieparken op de Veluwe. Platform 31. Den Haag, september 2018, T. Lupi, J. van der Velden, M. Ooms en D. Louwerse.
- ⁴¹ Eindrapport Project Duurzaam Veilig Recreëren, 2020, Gemeente Oisterwijk, Iersel, B. van.
- ⁴² <https://www.zka.nl/artikelen/wat-is-de-oplossing-voor-permanente-bewoning-vakantieparken>
- ⁴³ Eindrapport Project Duurzaam Veilig Recreëren, 2020, Gemeente Oisterwijk, Iersel, B. van.
- ⁴⁴ PROGRAMMAPLAN VITALE VAKANTIEPARKEN 2019 – 2022, december 2019.
- ⁴⁵ PROGRAMMAPLAN VITALE VAKANTIEPARKEN 2019 – 2022, december 2019.
- ⁴⁶ <https://decorrespondent.nl/9719/het-vakantiepark-van-crime-scene-naar-de-oplossing-voor-woningnood/772203707-dbfaf426>
- ⁴⁷ Actie-agenda vakantieparken 2021-2022, januari 2020, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties e.a.
- ⁴⁸ <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2021/09/09/wonen-toestaan-in-recreatiewoningen-hoe-bepaal-je-dat-als-gemeente>
- ⁴⁹ <https://www.gemeente.nu/ruimte-milieu/wonen/nog-veel-kritiek-op-permanente-bewoning-recreatieparken/>
- ⁵⁰ <https://www.binnenlandsbestuur.nl/ruimte-en-milieu/nieuws/gemeenten-moeten-alert-zijn-op-permanente.16616339.lynkx>
- ⁵¹ <https://www.binnenlandsbestuur.nl/ruimte-en-milieu/nieuws/gemeenten-moeten-alert-zijn-op-permanente.16616339.lynkx>
- ⁵² Cultuurhistorische verkenning (quicksan), Recreatieoord en camping Hoek van Holland. Nijmegen, 13 april 2021, L. van Meijel, E. Bet.

Bronnen

- Woonvisie Westland 2020 – 2030, Gemeente Westland:
https://www.gemeentewestland.nl/fileadmin/documenten/wonen_bouwen_en_verhuizen/Beleid_wonen/woonvisie-westland-2020-2030.pdf
- Eindrapport Project Duurzaam Veilig Recreëren, 2020, Gemeente Oisterwijk, Iersel, B. van:
https://oisterwijk.raadsinformatie.nl/document/8792700/1/20-65_Eindrapportage_Project_Duurzaam_Veilig_Recre%C3%ABren_-_bijlage_1_eindrapportage_project_Duurzaam_Veilig_Recre%C3%ABren
- Actie-agenda vakantieparken 2021-2022
<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2021/01/28/actie-agenda-vakantieparken-2021-2022>
- Wonen in de luwte, een verkennend onderzoek naar bewoning van vakantieparken op de Veluwe. 2018. Platform 31.
<https://www.platform31.nl/publicaties/wonen-in-de-luwte>
- PROGRAMMAPLAN VITALE VAKANTIEPARKEN 2019 – 2022
<https://vitalevakantieparken.nl/Downloads/handlerdownloadfiles.ashx?idnv=1515010#:~:text=Het%20programma%20Vitale%20Vakantieparken%20is%20een%20voorbeeld%20van%20opgavegericht%20werken,lo,kale%20uitvoering%20maximaal%20versterkt%20wordt.>
- Zwartboek leef- en werkomstandigheden arbeidsmigranten in Nederland:
<https://userfiles.mailswitch.nl/files/1284-f621d22cf415364922f37ee798b45f84.pdf>
- Geen tweederangsburgers. Aanbevelingen om misstanden bij arbeidsmigranten in Nederland tegen te gaan. Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten. 30 oktober 2020.
- Bruijns, M. (2013). De Houten Kampeerstad van Rotterdam aan Zee. De geschiedenis van Recreatieoord Hoek van Holland. Deel 1, Rotterdam 2013.
- Bruijns, M. (2016). De Houten Kampeerstad van Rotterdam aan Zee. De geschiedenis van Recreatieoord Hoek van Holland. Deel 2, Rotterdam 2016.
- <https://hoekvanhollandaanzee.nl/>
- <https://www.vitalevakantieparken.nl/default.aspx>
- <https://www.bndestem.nl/oosterhout/arbeidsmigranten-op-de-katjeskelder-in-oosterhout-komen-in-opstand-fnv-komt-met-zwartboek~ad897e4a/>
- <https://www.gld.nl/nieuws/2389695/Ouderen-arbeidsmigranten-en-kwetsbaren-bevolken-vakantieparken-Veluwe>
- <https://www.gelderlander.nl/achterhoek/irritatie-en-overlast-door-poolse-arbeidsmigranten-op-zutphens-vakantiepark~ae7a0c26/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.nl%2F>
- <https://www.gelderlander.nl/wijchen/woelige-tijden-op-vakantiepark-wighenerhorst-vakantieangers-en-polen-dat-gaat-niet-samen~aa153fdc/>
- <https://www.gemeente.nu/ruimte-milieu/wonen/nog-veel-kritiek-op-permanente-bewoning-recreatieparken/>
- <https://www.ad.nl/voorne-putten/toeristen-hebben-flink-wat-te-stellen-met-arbeidsmigranten~aaf9f301/>
- <https://www.rijnmond.nl/nieuws/190841/Inval-op-recreatiepark-in-Dordrecht-Ik-wil-hier-niet-weg>
- <https://www.groene.nl/artikel/opgepropt-in-het-vakantiepark>
- <https://www.dedrontenaar.nl/nieuws/gemeente/233036/gemeente-dronten-bedenkt-truc-om-polen-te-weren-van-vakantiepar>
- <https://www.gemeente.nu/ruimte-milieu/wonen/weg-naar-permanente-bewoning-recreatieparken-niet-eenvoudig/>
- <https://www.binnenlandsbestuur.nl/ruimte-en-milieu/nieuws/gemeentes-moeten-alert-zijn-op-permanente.16616339.lynkx>

-
- <https://www.zka.nl/artikelen/wat-is-de-oplossing-voor-permanente-bewoning-vakantieparken>
 - [Nunspeet koopt vakantiepark om permanente bewoning de pas af te snijden | Nunspeet | destentor.nl](#)
 - <https://www.omroepwest.nl/nieuws/4080829/gemeentes-zijn-het-zat-westland-ga-je-eigen-arbeidsmigranten-huisvesten>
 - https://floranews.com/nieuws/16632/Westland_wil_zelf_geen_arbeidsmigranten_huisvesten.html
 - <https://wos.nl/nieuws/artikel/bemoeienis-den-haag-zet-druk-op-onderhandelingen-westlandse-arbeidsmigrantenhuisvesting>
 - <http://hallo-venray.nl/Article/Details/5735>
 - <https://www.pzc.nl/zeeuws-vlaanderen/oostappen-en-terneuzen-bij-de-rechtbank-wat-is-wonen-en-wat-is-recreeren~a52c44be4/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>
 - <https://www.blenheim.nl/blog/veel-rechtszaken-over-woonruimte-arbeidsmigranten/>
 - <https://decorrespondent.nl/9719/het-vakantiepark-van-crime-scene-naar-de-oplossing-voor-woningnood/772203707-dbfaf426>
 - <https://decorrespondent.nl/10464/deze-ontruimde-camping-was-een-paradijselijk-broeinest-van-ellende/429107712-8fea9c60>
 - <https://decorrespondent.nl/9626/mag-ik-wonen-in-een-vakantiehuis-en-nog-vijf-vragen-over-leven-op-een-vakantiepark/764814578-7912b629>
 - <https://decorrespondent.nl/9619/hoe-een-verlaten-woonwijk-weer-een-vakantiepark-wordt/764258407-9adcc4c9>
 - <https://decorrespondent.nl/9492/de-huidige-woningnood-had-deels-voorkomen-kunnen-worden-zegt-deze-hoogleraar/754167876-c149862e>
 - <https://decorrespondent.nl/9154/als-je-in-elk-vakantiehuis-mag-wonen-is-het-woningtekort-zo-opgelost-denkt-eric-59/727312762-4075080f>
 - <https://decorrespondent.nl/9128/vakantieparkbewoner-annette-is-liberaler-dan-de-vvd-dus-lost-ze-haar-eigen-problemen-wel-op/374321024-6a04c0a2>
 - <https://decorrespondent.nl/9117/kim-woont-op-een-vakantiepark-want-de-overheid-kan-de-tyfus-krijgen/724373001-1a279d4c>
 - <https://www.omroepbrabant.nl/nieuws/3359986/roemeense-arbeidsmigranten-uit-vervuild-vakantiehuisje/caravan-in-bakel-gegaan>